

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ З ВИЩОЇ МАТЕМАТИКИ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

У статті розглянуто розробки практичних занять з вищої математики, які сприяють формуванню навичок самостійної роботи студентів.

Ключові слова: *практичне заняття, вища математика, самостійна робота, практикум.*

Abstract

The article deals with the development of practical classes on higher mathematics that contribute to the development of students' independent work skills.

Key words: *practical classes, higher mathematics, independent work, practical works.*

Розв'язування задач є найхарактернішим і специфічним різновидом вільного мислення.

В. Джеймс.

Досвід викладання вищої математики, показує, що першокурсники часто губляться серед того потоку інформації, який вони отримують з перших тижнів навчання у ВОЗ. І цьому часто сприяє відсутність або нерозвиненість навичок продуктивної самостійної роботи, невпевненість в своїх знаннях та уміннях. Якщо в цей час не організувати самостійну роботу студентів відповідним чином, то в них згодом проявляються інфантильність, безініціативність. Постає питання пошуку форм самостійної роботи [1], обов'язкової і доступної кожному студенту. Для формування в них навичок самостійної роботи, для виховання самостійності, наполегливості ми пропонуємо кожному студенту розробки практичних занять з вищої математики, які включають питання по відповідним темам, типові задачі з розв'язками, домашні завдання та завдання для самоконтролю. Розробки практичних занять розміщені у практикумах «Вища математика. Частина 1. Лінійна алгебра та аналітична геометрія» [2] та «Вища математика. Частина 2. Вступ до математичного аналізу. Диференціальне та інтегральне числення функції однієї змінної» [3]. Наведемо приклад одного практичного заняття.

Практичне заняття № 1

Матриці та дії над ними. Визначники, їх властивості та обчислення

Мета: закріпити отримані теоретичні знання з тем: «Матриці», «Визначники», набути навичок і вмінь виконання дій над матрицями, обчислення визначників різними методами, знаходження рангу матриці.

Питання для самопідготовки:

- поняття матриці, визначника матриці;
- види матриць;
- дії над матрицями, властивості дій над матрицями;
- поняття визначника другого (третього) порядку;
- основні властивості визначників;
- поняття мінору, алгебраїчного доповнення елемента визначника;
- теорема про розклад визначника за елементами рядка або стовпця;
- ранг матриці, способи знаходження рангу матриці.

План практичного заняття

- 1). Матриці, їх види. Додавання, віднімання, множення матриць.
- 2). Обчислення визначників II та III порядків.
- 3). Обчислення визначників третього і вищих порядків методом розкладу визначника за елементами рядка або стовпця.

4). Знаходження рангу матриці.

Теоретичний довідник містить основний теоретичний матеріал із даних тем.

Приклади розв'язування типових завдань

Приклад 1. Виконати дії над матрицями: для пункту а) знайти матрицю $3A - 5B$; для пункту б) знайти добуток матриць AB і BA

$$A = \begin{pmatrix} -1 & -3 \\ 4 & 5 \end{pmatrix}, B = \begin{pmatrix} 2 & -6 \\ 3 & 1 \end{pmatrix}.$$

Приклад 2. Обчислити визначники матриць:

$$1) \begin{pmatrix} 3 & 2 \\ 4 & -5 \end{pmatrix}; \quad 2) \begin{pmatrix} 1 & -3 \\ -2 & 7 \end{pmatrix}; \quad 3) \begin{pmatrix} 2 & 5 & 7 \\ 6 & 3 & 4 \\ 5 & -2 & -3 \end{pmatrix}; \quad 4) \begin{pmatrix} 3 & 2 & 1 \\ 2 & -1 & 1 \\ 1 & 5 & 0 \end{pmatrix}.$$

Приклад 3. Використовуючи властивості визначників, обчислити визначник:

$$\Delta = \begin{vmatrix} 17 & 29 & 41 \\ 36 & -24 & 60 \\ 20 & 27 & 46 \end{vmatrix}$$

Приклад 4. Розв'язати рівняння:
$$\begin{vmatrix} 1 & 2 & 3 \\ x & -1 & -x \\ -x & 2x & 1 \end{vmatrix} = 4.$$

Приклад 5. Обчислити визначник 4-го порядку, утворюючи нулів рядках або стовпчиках:

$$\Delta = \begin{vmatrix} 2 & -1 & 0 & 3 \\ 4 & 1 & 2 & 1 \\ 3 & 3 & -1 & 1 \\ 2 & -1 & 2 & 2 \end{vmatrix}$$

Приклад 6. Знайти ранг матриці:
$$A = \begin{pmatrix} 0 & 1 & 7 & 1 \\ 1 & 3 & 11 & 3 \\ 1 & 2 & 4 & 2 \\ 2 & 3 & 1 & 3 \end{pmatrix}.$$

Приклад 7. Знайти обернену до матриці A матрицю A^{-1} , якщо

$$A = \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 1 & 2 & 0 \\ 2 & 3 & 3 \end{pmatrix}.$$

Приклад 8. Розв'язати матричне рівняння $AX = B$, де

$$A = \begin{pmatrix} 3 & 2 \\ 4 & 3 \end{pmatrix}; \quad X = \begin{pmatrix} x_{11} & x_{12} \\ x_{21} & x_{22} \end{pmatrix}, \quad B = \begin{pmatrix} -1 & 7 \\ 3 & 5 \end{pmatrix}.$$

Завдання для самостійної роботи передбачають перевірку засвоєння матеріалу і в посібнику наведені із відповідями.

Питання для самоперевірки дають можливість студентам повторити теорію.

Використовуючи розробки практичних занять, що представлені у посібниках, кожний студент має можливість самостійно розібрати розв'язки задач, перевірити свої знання з допомогою завдань для самоперевірки та виконати домашнє індивідуальне завдання та завдання творчого характеру. Після такої роботи він відчуває себе на заняттях більш впевнено, вільно. І хоча на заняттях з вищої математики пропонуються для розв'язування завдання, які дещо відрізняються від наведених у посібниках, але студенти знайомі вже із темою і з цікавістю над цими завданнями працюють.

Експериментальні дослідження показали, що навчання по зразкам буде якісним і зразки розв'язків будуть прийнятні студентами, якщо ці зразки будуть служити основою для виведення прийому розв'язування цілого класу задач. Але при цьому дуже важливо, щоб студент вивів відповідний прийом в ході аналізу зразків розв'язаних задач. Відмітимо, що при цьому також виховується у майбутнього фахівця бажання самостійно опрацювати матеріал, і таким чином, формується одна із основних якостей – самостійність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Хом'юк В. В. Сутнісна характеристика самостійної роботи як засобу навчальної діяльності майбутніх інженерів / В. В. Хом'юк // *Badania naukowe naszych czasow. Zbiór raportow naukowych.* (29.10.2013-31.10.2013) – Katowice: Wydawca: Sp. z o. o. «Diamond trading tour», 2013. – С. 9 – 14.
2. Хом'юк В. В. Вища математика. Частина 1. Лінійна алгебра та аналітична геометрія : практикум / В. В. Хом'юк, І. В. Хом'юк. – Вінниця : ВНТУ, 2017. – 118 с.
3. Хом'юк В. В. Вища математика. Частина 2. Вступ до математичного аналізу. Диференціальне та інтегральне числення функції однієї змінної : практикум / В. В. Хом'юк, І. В. Хом'юк. – Вінниця : ВНТУ, 2017. – 152 с.

Хом'юк Віктор Вікторович, – к.т.н., доцент, доцент кафедри вищої математики, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, Хмельницьке шосе, 95, e-mail: vikiravvh@gmail.com

Viktor V. Khomyuk – PhD, Department of Higher Mathematics, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, Khmelnytske shose, 95, e-mail: vikiravvh@gmail.com